

„A geográfus útjai”
Tóth József Emlékkonferencia

Egy modernizációs kísérlet: a kulturális decentralizáció

Szabó Attila

PÉCS, 2014

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott

A történelmi Magyarországot elosztogatták

Budapest dominanciája tovább nőtt

Az Alföld a korábbinál jóval hangsúlyosabbá vált

- Osztrák Császárság
- Magyar Királyság
- Bosznia és Hercegovina
- A Monarchia határa
- Belső államhatár
- Országrés- és tartományhatár
- Törvényhatósági jogú város
- Teljesítmények lakosságára
- 100 000-nél több lakos
- 100 000
- 25 000–50 000
- 10 000–25 000
- 10 000-nél kevesebb lakos

Budapest dominanciája tovább nőtt...

- **Teljes körű regionális központok** (Zágráb, Pozsony, Kolozsvár, Kassa, Temesvár).
- **Hiányos funkciójú regionális központok** (Nagyvárad).
- **Részleges funkciójú regionális központok** (Arad, Brassó).
- Az **ellenpólusvárosok** többsége az ország határain túlra került.
- A határövezetben levő városok - természeti és társadalmi háttérük elvesztése miatt - **excentrikus helyzetűvé** váltak.
- **Teljes körű regionális központok** (Debrecen).
- **Hiányos funkciójú regionális központok** (Szeged, Pécs, Győr).

Amit a dualizmus korában 12 regionális központ sem volt képes ellensúlyozni, azt Trianon után 4-nek kellett volna kompenzálni...

Az Alföld a korábbinál jóval hangsúlyosabbá vált...

- Az ország területének több mint a felén terült ill. terül el.
- Itt élt az ország lakosságának közel fele.
- Az Alföldnél kritikusabb területek (pl. Kárpátalja), valamint a regionális központok (pl. Nagyvárad, Temesvár) határokon túlra kerülésével az Alföld vált az ország **neuralgikus nagytájává** (társadalmi, gazdasági, közegészségügyi, közművelődési stb. deficit).
- Az „idegen főváros - nemzeti érzelmű vidék” (Szabó Dezső) ellentétpár jegyében megjelent a „nyugatos Dunántúl - magyar Alföld” ellentétpár.
- Horthy Szegedről indult „az ország megmentésére”, ezért Szegedre úgy tekintettek, mint az ellenforradalmi rendszer szülőhelyére. Sokan a rendszer ideológiai megalapozását („szegedi gondolat”) is ide vetítették vissza.

Alföldkutatás az 1920-as és 1930-as években

- Tisza István Tudományos Társaság Honismertető Bizottsága
- Szegedi Alföldkutató Bizottság

- Bartha Miklós Társaság (1925)
- Rotary Club, Szeged (1928)
- Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma (1930)

- agrársettlemment mozgalom
- népi-falukutató mozgalom
 - Erdei Ferenc: Futóhomok; Magyar város; Magyar falu; Magyar tanyák
 - Féja Géza: Viharsarok
 - Győrffy István: Az alföldi kertés városok
 - Nagy Lajos: Kiskunhalom
 - Veres Péter: Az Alföld parasztsága

Klebsberg breviárium

- „...meg ne feledkezzenek a Nagy Magyar Alföld népességéről, melyet oly sokáig hanyagolt el a magyar közgazdasági, szociális és kultúrpolitika a tőlünk Trianonban elszakított nemzetiségi területek javára.” (1926)
- „...ha Budapestet egyoldalúan tovább fejlesztenők, másfelől a vidéki városokat tovább sorvasztanók, akkor [...] az a beteg helyzet állana elő, hogy az egész ország egy megye lenne és benne egy város.” (1928)
- „...Budapest közgazdasági és kulturális lámpái nem elég erősek ahhoz, hogy Magyarország egész területét [...] megvilágítsák és vidéki gócpontok [...] nélkül különösen a perifériákon nagy lesz a közgazdasági és kulturális éjszaka.” (1931)

Az infrastruktúra, mint katalizátor

Klebelsberg Kuno (1929)

A művelődési beruházások s az azokból szervesen következő műveltség az, ami - az ipar és a kereskedelem mellett - a nagyvárost megkülönbözteti az „embertömörüléstől”. A városiasság főképpen három elemből rakódik össze: **iparból, kereskedelemből és műveltségből.**

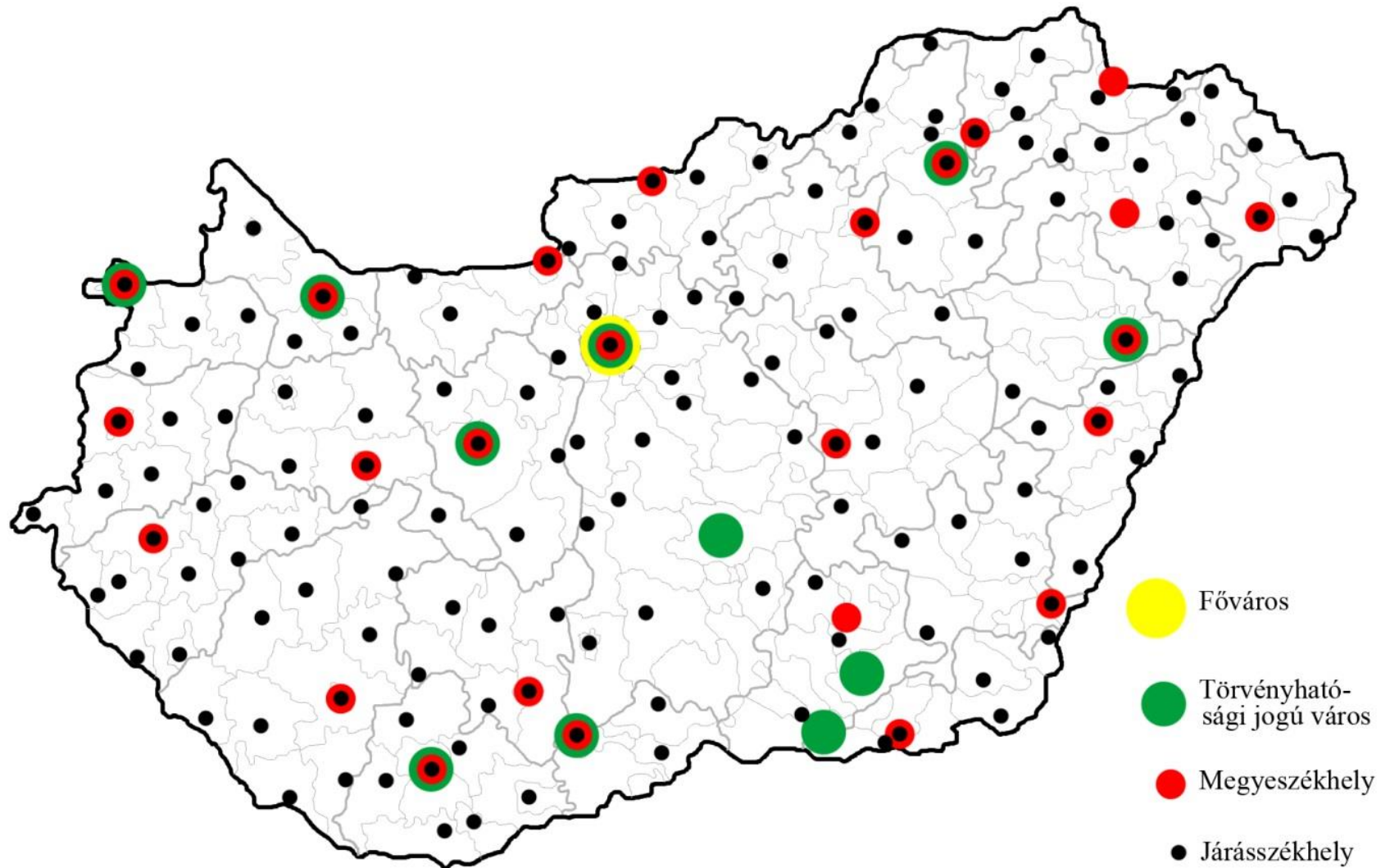
Tóth József (1981)

Minden település helyzetét annak földrajzi környezete, **népessége, gazdasága és infrastruktúrája** együttesen határozza meg. Tehát ha egy adott település bármely szférájában változás áll be, akár fejlődik, akár hanyatlik, az a település többi szférájára is kihat.

Kulturális decentralizáció

- Klebelsberg az **Alföld** társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és kulturális felzárkóztatásához, valamint az **ellenpólusvárosok** tényleges ellensúlyá tételéhez a kulturális decentralizációt kínálta a kortársainak alternatívaként.
- Klebelsberg egy négy szintű közigazgatási hierarchiát (főváros, törvényhatósági jogú város, vármegyeszékhely, járásszékhely) alapul véve - a különböző iskolatípusokat adminisztratíván és egyenletesen szétosztva az országban - megrajzolta Magyarország **kultúr-geográfiai térképét**.
- Klebelsberg koncepciója az volt, hogy a **művelődési beruházások** további beruházásokat fognak generálni.

Klebelsberg Kuno „kultúrgeográfiai térképe”



Kulturális decentralizáció

Klebelsberg művelődéspolitikájának két sarokpontja

- a **közoktatás** modernizációja (prioritás: az elemi iskolái hálózat korszerűsítése, kiépítése)
vidék ⇒
 - **térségi vezető szerep** megerősítése
 - a mikrotérségi - településközi kapcsolatok elmélyítése

- a **felsőoktatás** modernizációja (prioritás: a 4 tudományegyetem megőrzése valamint a Collegium Hungaricumok létesítése)
(ellenpólus)várok ⇒
 - egyetem = előadótermek + klinikák + kutatóintézetek + stb.
 - az egyetem feladata, hogy környezete (társadalmi, közegészségügyi stb.) problémáira adjon adekvát válaszokat (pl. SZAB)
 - **regionális és interregionális szerepkör** erősítése

Kulturális decentralizáció

A kulturális decentralizáció és az azzal egyet jelentő európai szintű oktatási-nevelési intézményrendszer megteremtése ill. megőrzése **nem csak oktatáspolitikai kérdés volt.**

- Az iskolakerülők és az analfabéták magas száma érintette mind a **külpolitikát**, mind a **belpolitikát**, mind a nemzetgazdaságot.
 - analfabétákkal nem lehet demonstrálni a kultúrfölényt
 - aki iskolázatlan és tudatlan
 - nem számottevő humán erőforrás
 - ideális célpontja a demagógoknak
- A diplomások torz szakmastruktúrája egyszerre volt **társadalmi, szociális, politikai és gazdasági kérdés volt.**
 - a keresztény középosztály hagyományos pályaorientációja
 - hallgatói „feltornyosulás”, antiszemitizmus (numerus clausus)
 - a gazdaság és a „nagy ellátórendszerek” szakemberéhsége

Klebelsberg építőmunkájának alföldi eredményei



A nemzetstratégiában gondolkodó Klebelsberg a különböző szakemberek által megfogalmazott célokat egységbe foglalta és szinkronba hozta a korabeli nemzeti és európai követelményekkel.

- a kolozsvári egyetem Szegedre költöztetése
- a **debreceni egyetem** építési munkálatainak befejezése
- **klinikák** építése Debrecenben és **Szegeden**

Klebelsberg építőmunkájának alföldi eredményei



- 3 306 **népiskolai** objektum (tanterem és tanítói lakás) felépítése, a nyolcosztályú népiskola tervének meghirdetése
- az iskolán kívüli népművelési program meghirdetés
- az Alföldkutatás támogatása (Tisza István Tudományos Társaság Honismeretető Bizottsága, Szegedi Alföldkutató Bizottság)
- népkönyvtárak felállítása
- a **szegedi Dóm tér**, a Nemzeti Emlékcsarnok és a szabadtéri játékok létrehozása

(Rész)eredmények pro és contra

Klebelsberg Kuno (1930)

„Budapesten kívül más erőteljes városegénység kifejlesztése érdekében a múltban aránylag kevesebb történt, s így vannak ugyan már készülők, de még nincsenek kész nagyvárosaink.”

Féja Géza (1937)

„...a Tisza partján gyönyörű klinikai épületek húzódnak, betegek azonban alig, mert a fedezet csak a hodályra futotta. A hodály értelmére, az emberre már alig jut...”.

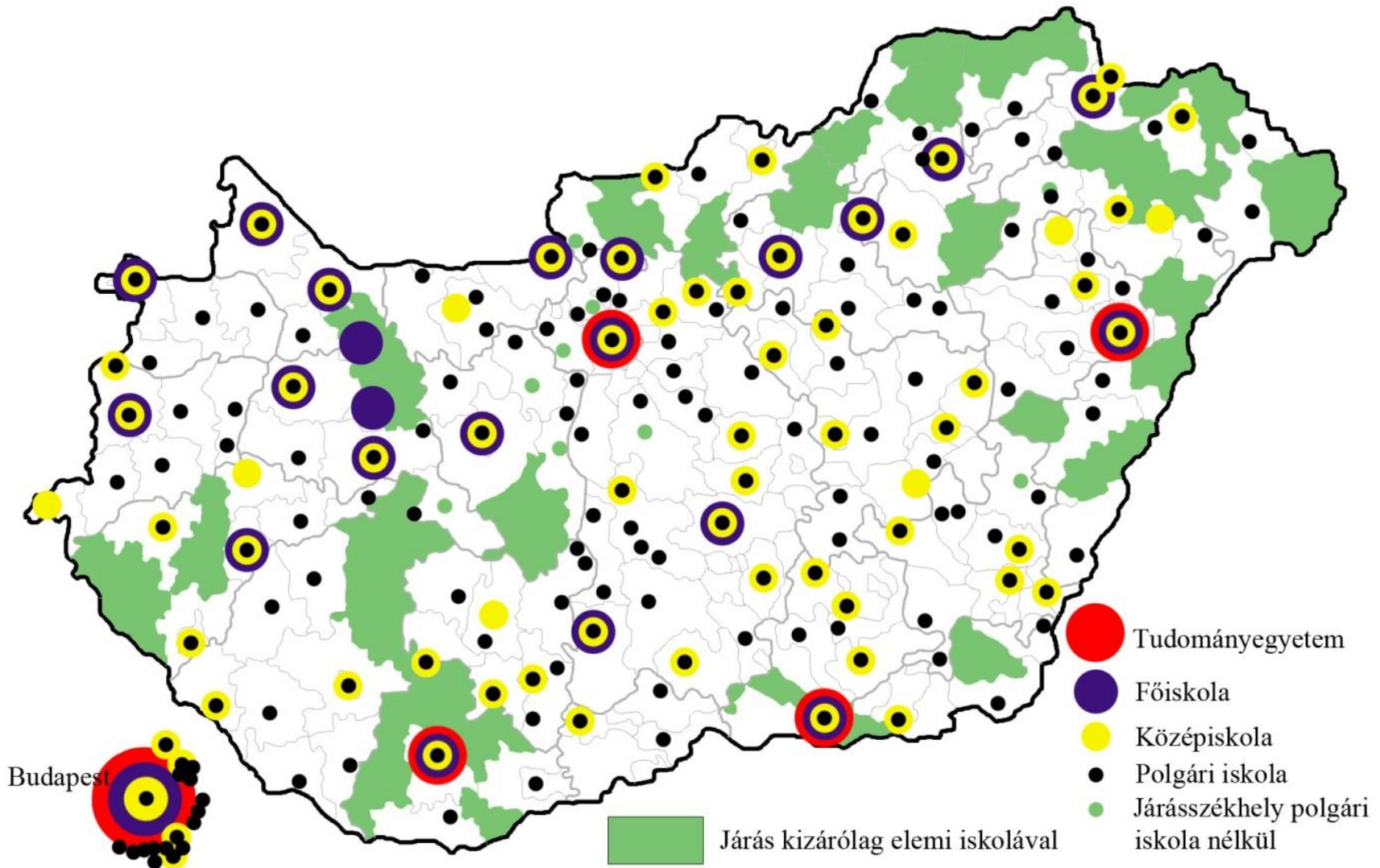
Klebelsberg (1931) után szabadon

Szeged és Debrecen közgazdasági és kulturális lámpái nem elég erősek ahhoz, hogy a nagy magyar Alföld egész területét megvilágítsák...

„Az Alföld problémái” az 1930-as években (Témák a Szegedi Alföldkutató Bizottság és a Rotary-Club konferenciáiról)

- Tanyai anya- és csecsemővédelem
- Teendők az Alföldön a gümőkór ellen
- Adatok Kecskemét és környékének szifilisz fertőzöttségéhez
- Szembetegségek az Alföldön
- Az alföldi bőrbetegségekről
- Az alföldi élelmezési problémákról
- A futóhomok megjavítása
- Az Alföld közlekedési kérdései
- Kultúra és szociális kérdés
- Az Alföld vízügyi problémái
- A gyümölcs- és szőlőtermelés problémái
- A gazdák eladósodásának okai, ahogy én látom
- Városrendezési problémák az Alföldön

Magyarország iskolahálózata, 1930/31



Köszönöm a figyelmet!